

JANEK ISTVÁN

Az elfelejtett háború

A szlovák–magyar kis háború története 1939 márciusában

Az olvasók számára újdonságként hathat maga a „kis háború” elnevezés, hiszen erről nagyon keveset lehetett eddig hallani. Az 1990-es évek első felében, Szlovákiában a Mečiar-kormány alatt került előtérbe ennek a háborúnak a kutatása. A téma szakértője Ladislav Deák szlovák történész lett, aki munkáiban tüzetesen foglalkozott a problémakörrel.¹ Megítélésem szerint a „kis háború” elnevezés is helyesbítésre szorul. Nem beszélhetünk ugyanis háborúról abban az értelemben, ahogy azt a szlovák történetírás magyarázza, hiszen a két állam között formailag soha nem került sor hadüzenetváltásra, ami egyértelműen bizonyíthatná a háború kirombanását. A diplomáciai viszony sem szakadt meg. Valójában tehát a „kis háború” legfeljebb határkonfliktusnak vagy határkiigazításnak lehet minősíteni, semmiféleképpen sem háborúnak.

1938. október 6-án Zsolnán a szlovák politikai pártok képviselői kikiáltották az autonóm Szlovákiát, melynek másnap megalakult az első kormánya Csehszlovákia államalakulatán belül. A miniszterelnök Jozef Tiso, a *Szlovák Néppárt* elnöke lett. Az autonóm Szlovákiában a németek már egy „önálló” szlovák állam megteremtésének a lehetőségeit kutatták, s egyre irreálisabbá váltak azok a magyar elképzelések, hogy az autonómia ígéretével a szlovákokat Magyarországhoz való csatlakozásra bírják, de erről azért véglegesen még nem tettek le.² 1938. október 9-én Révkomáromban megindultak a csehszlovák–magyar tárgyalások. A csehszlovák küldöttség vezetésével Jozef Tisót, az autonóm szlovák kormány elnökét bízták meg. A magyar küldöttséget Kánya Kálmán és Teleki Pál vezette, ők azokat a területeket követelték, melyeket az 1910-es népszámlálás többségében magyar lakosságúnak mutatott, ezenkívül Szlovákia és Kárpátalja vegyes etnikumú területein népszavazást kívántak tartani. A két fél közötti megbeszélések végül október 13-án eredménytelenül zárultak le, mivel a Jozef Tiso vezette csehszlovák küldöttség nem volt hajlandó kielégíteni a magyar területi igényeket. A magyar fél a tárgyalások alatt mindvégig ragaszkodott a magyar többségű területsáv átcsatolásához, és nem érte be a Csallóköz felajánlott átengedésével.³ A magyar kormány október 24-i jegyzékében⁴ népszavazást követelt a vitatott területeken, s kijelentette, ha erre nem kerül sor, akkor a

1 *Ladislav Deák*: Malá Vojna. Bratislava, 1993. és *Uő*: Hra o Slovensko. Bratislava, 1991.

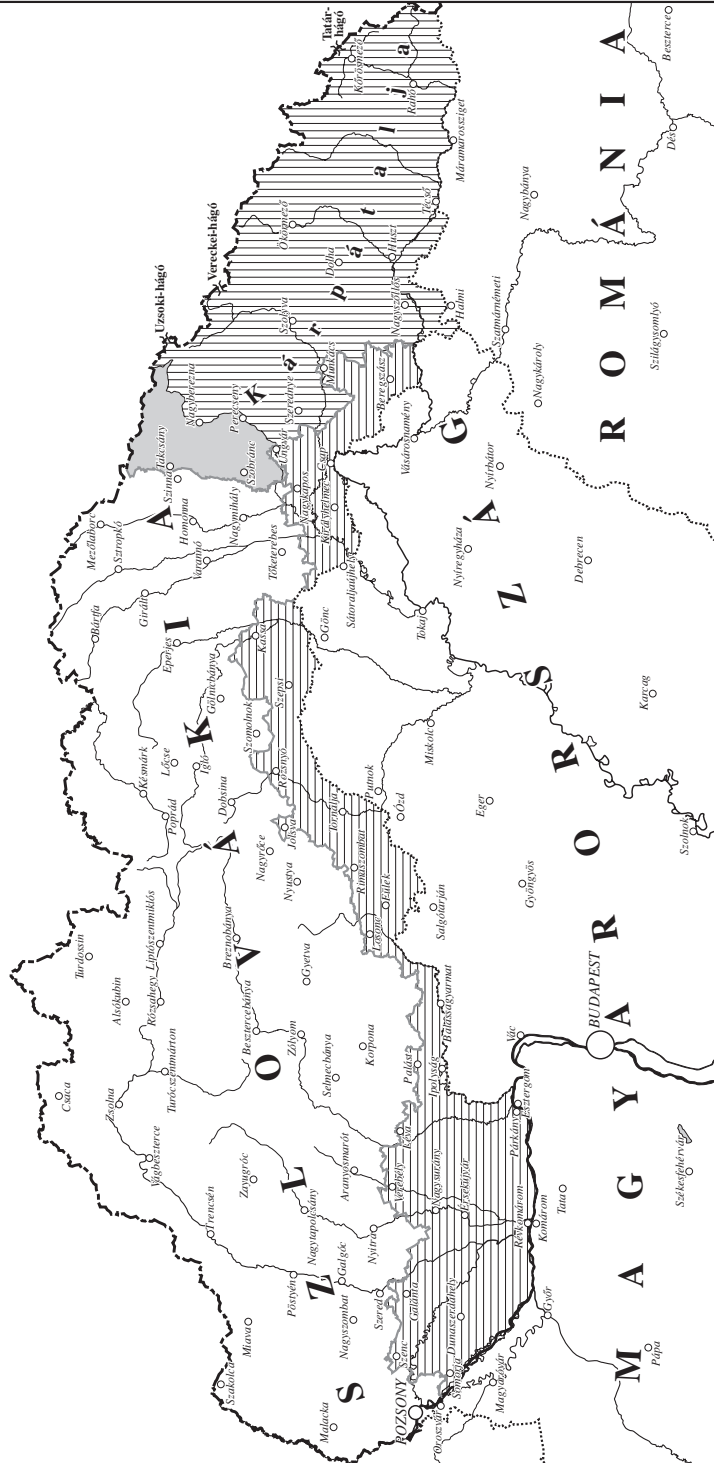
2 Magyar Országos Levéltár (= MOL), Külügyminisztérium (= KÜM) 61. csomag 3265-7-7/1938. Berlieni magyar követség jelentése, 1938. nov. 4.

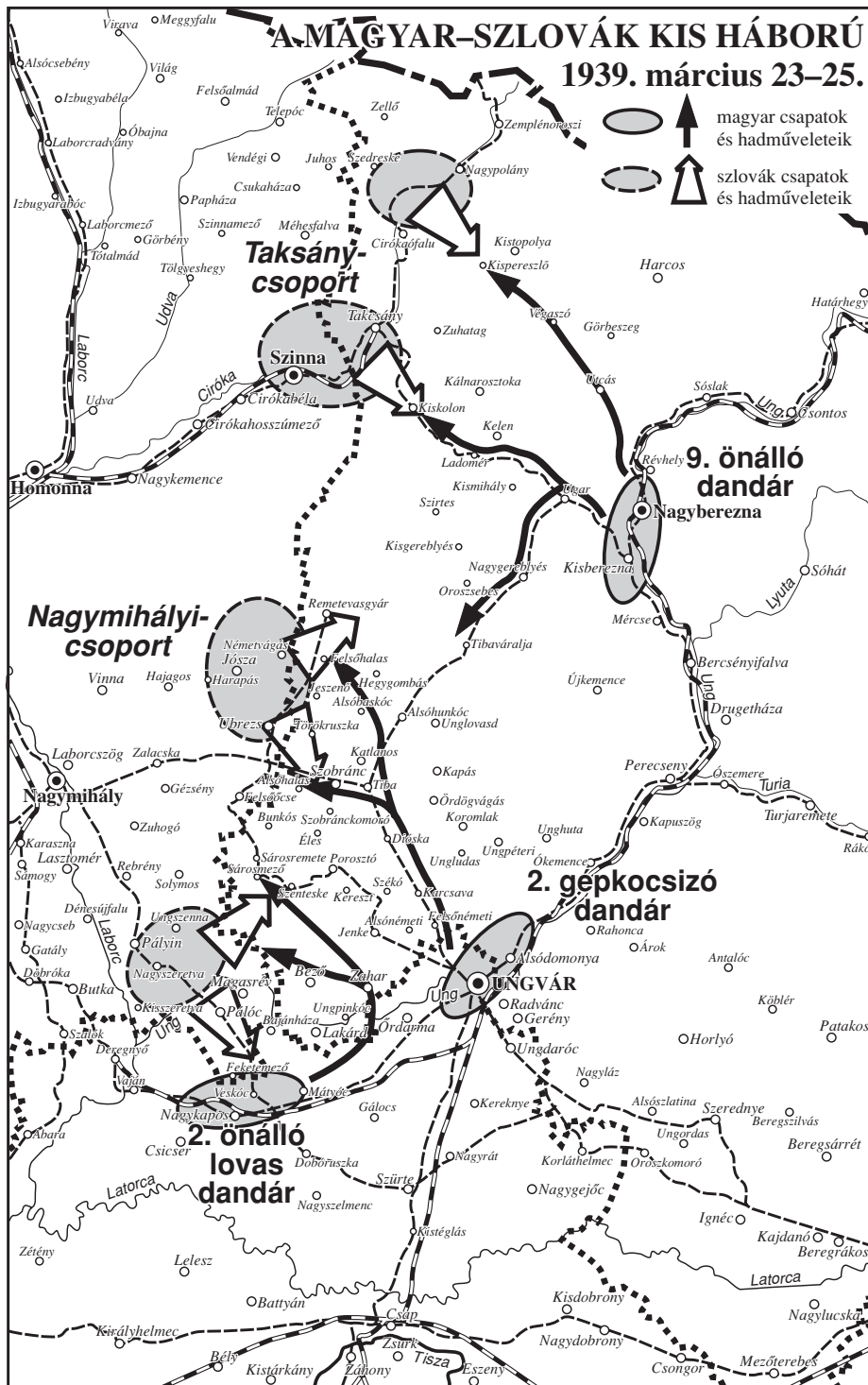
3 *Romsics Ignác*: Magyarország története a XX. században. Bp. 2000. 243–244.

4 A müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936–1938. Összeáll., sajtó alá rend. Ádám Magda. Bp. 1965. (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. II.) 580. sz. irata: 847–849.

MAGYARORSZÁG TERÜLETI GYARAPODÁSA 1938–1939

- Az 1938. november 2-án, az első bécsi döntés alapján Magyarországhoz visszaszerezett területek
- Kárpátalja területe, melyet a magyar csapatok 1939. március 15–18. között foglaltak el
- Az Ungvár–Uzsocki hágóvasútvonal biztosítása miatt 1939. március 23–25-én a magyar csapatok által elfoglalt terület

müncheni egyezményt aláíró négy nagyhatalom döntőbíráskodását kéri, s a nem vitatott területek azonnali átadására szólította fel Csehszlovákiát. A fő nézeteltérés a két fél között a magyar nyelvhatár északi peremén fekvő városok: Pozsony, Nyitra, Kassa, Ungvár, Munkács és ezek közvetlen környékének hovatartozásáról folyt, mivel az 1910-es magyar népszámlálás általában abszolút vagy relatív magyar többséget, az 1930-as csehszlovák census viszont mindenütt szlovák többséget mutatott ki. A müncheni megállapodás értelmében, ezek után nagyhatalmi konferenciának kellett volna következnie, de a francia és az angol kormány érdektelenséget tanúsított a részvétel kérdésében, így a négyhatalmi konferencia helyett 1938. november 2-án a bécsi Belvedere palotában a német–olasz döntőbizottság jelölte ki az új magyar–csehszlovák határt. A bécsi döntés értelmében Magyarország 11 830 négyzetkilométernyi területsávot kapott vissza, valamivel több mint egymillió lakossal.⁵ A csehszlovák–magyar határ kérdésében végül kompromisszumos döntés született, amely Pozsonyt, Nyitrát és a két város környékét Szlovákiánál hagyta, Kassát, Ungvárt, Munkácsot és környékét Magyarországnak adta.

A magyar–szlovák viszonyt a november 2-i első bécsi döntés teljesen elmergesítette. Szlovákia legértékesebb mezőgazdasági területeit veszítette el, ami súlyos gazdasági bajokat és ellátási nehézségeket vetített előre. A *Slovak*, a Pozsonyban megjelenő kormányhű napilap egyik számában Tiso kifejtette, hogy mindkét tengelyhatalom ugyanúgy bánt Szlovákiával, mint Münchenben a csehekkel. Beszédében a bűnbak szerepét igyekezett magáról elhárítani és védekezésül a következő érveket hozta fel: ezért a területi veszteséget az előző csehszlovák kormányt terheli a felelősség, „A nagyhatalmak előre eldöntöttek, semmit sem tehetünk ellene, csak lehajthatjuk a fejünket és dolgozhatunk.”⁶

Az autonóm szlovák kormány kezdettől fogva azon az állásponton volt, hogy a „bécsi döntést korrigálni kell”.⁷ Erre volt is bizonyos lehetőség mindaddig, amíg a *Határ-megállapító Vegyesbizottság* le nem zárja munkáját. A magyar kormány hajlandónak mutatkozott szlováklakta területeket átadni Komjátnál és Suránynál, ha keleten, Kassa környékén kapott volna cserébe kárpótlást, de ezek az elképzelések nem valósultak meg.⁸

1939. március 9-én Csehszlovákiában kirobbant a régóta érlelődő válság. Szlovákiában zavargások törtek ki a prágai vezetés ellen.⁹ A prágai központi kormány 1939. március 9-éről 10-ére virradó éjjel Szlovákiában kihirdette a szükségállapotot. Az államelnök, Emil Hácha elmozdította tisztségéből a Tiso vezette autonóm szlovák kormányt. A csehszlovák katonai és csendőri erők Szlovákia területén elfoglalták a stratégiailag kulcsfontosságú pozíciókat és több mint kétszázötven személyt letartóztattak, köztük a Hlinka gárda vezetőinek nagy részét. A katonai beavatkozást a szlovák közvélemény egyértelműen elítélte, aminek következtében a függetlenség kimondását hangoztató politikai erők óriási népszerűsége tettek szert.

Március 10-én a német titkosszolgálat Bécsből számos ügynököt küldött át a zavargások fokozására, és titkos fegyverszállítmányokkal, valamint robbanóanyaggal segítette őket.¹⁰ Az eltávolított szlovák autonóm kormány tagjainak nagy része passzívan figyelte

5 *Rónai András*: Térképezett történelem. Bp. 1989. 149–155.

6 *Dr. Jozef Tiso*: Niet pričiny k malomysefnosti. *Slovak* 1938. nov. 4. 1.

7 MOL KÜM Sajtó és Kulturális oszt. 368. cs. 383/1939. Pozsonyi magyar konzulátus jelentése, Pozsony. 1939. jan. 4.

8 MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1939. jan. 10.

9 A pozsonyi események részleteinek leírását ld. *Pavol Čarnogurský*: 14. marec 1939. Bratislava, 1992. 221–231.

10 *Ivan Kameneč*: Trauma. Bp. 1992. 23–27.

az eseményeket. Tiso előbb a pozsonyi jezsuiták kolostorába, majd innen a Rózsahegy melletti báni plébániájára távozott.¹¹ A prágai vezetésnek az akció elindításával a Csehszlovák Köztársaság megmentése volt a célja, sikertelenül. 1939. március 12-én a rendcsinálási akciót a csehszlovák kormány német nyomásra kénytelen volt beszüntetni. Hitlernek ugyanis éppen a zavargások adtak ürügyet ahhoz, hogy bejelenthesse igényét Csehszlovákia maradék részére. 1939. március 13-án Hitler magához rendelte és az esti órákban fogadta Tisót, közölte vele, hogy Csehszlovákiában a helyzet tarthatatlan, s a németekkel rosszul bánnak. Hitler kérdést tett fel Tisónak: mit akarnak a szlovákok, miért nem fordulnak nyíltan a cseh kormány ellen. Ha a szlovákok kikiáltják önállóságukat, úgy Hitler támogatja azt, ha nem, elfoglalják területeiket a magyarok.¹² A színjáték hatásosabbá tételére a Führer ekkor megkérdezte a birodalmi külügyminisztert, nem óhajt-e valamit hozzátenni az elmondottakhoz. A birodalmi külügyminiszter elmondta véleményét, miszerint itt órákon s nem napokon belüli döntésről van szó, ezt követően a Führer és vendégei elé tett egy éppen akkor érkezett jelentést, amely magyar csapatösszevonásokról adott hírt a szlovák határ mellett. A Hitlernél szerzett benyomások hatására 1939. március 14-én a szlovákok Tiso vezetésével kikiáltották az önálló Szlovákiát. Csehszlovákia ezzel formailag is felbomlott. Március 14-ről 15-re virradó éjjel Hitler Németországba rendelte Emil Háchát,¹³ Csehszlovákia államelnökét, akitől kikényszerítette beleegyezését ahhoz, hogy a német hadsereg megszállja Csehországot. Hácha abba is kénytelen volt beleegyezni, hogy a cseh történelmi országrészekben a németek létrehozzák a Cseh–Morva Protektorátust.

Hitler március 12-én engedélyezte, hogy Magyarország megszállja és birtokába vegye Kárpátalja maradék részét. Hitler közölte Sztójayval: Csehszlovákia széttörése közvetlenül napirenden van. Szlovákia függetlenségét el fogja ismerni. A Volosin-féle kormánynak azonban 24 óráig nem ad hasonló elismerést, ami azt jelenti, hogy Magyarországnak 24 órája van, ez idő alatt megoldhatja Kárpátalja kérdését.¹⁴

A „kis háború” cselekményei szoros összefüggésben állnak Kárpátalja Magyarországhoz való 1939. márciusi visszacsatolásának eseményeivel, amely a magyar–lengyel közös határ helyreállításának jelszavával történt. A bevonulást Kárpátaljára, majd innen a szlovák területek elleni támadást a *Magyar Honvédség* Kárpát csoportjának¹⁵ alakulatai hajtották végre. Parancsnokuk vitéz Szombathelyi Ferenc vezérkari őrnagy volt. A Kárpát csoport 1939. március 15-én hajnalban három irányból (az Ung völgyében az

11 1938 októberétől 1939 márciusáig a maradék Csehszlovákiában autonómiához jutott szlovák területek, majd 1939–1945 között az önálló Szlovákia miniszterelnöke. Tiso szerepéről és életéről ld. *Milan S. Ďurica*: Jozef Tiso. Martin, 1992.

12 *Dagmar Čierna-Lantayová*: Podoby Českosloveského–Maďarského vzťahu 1938–1949. (Východiská, problémy a medzinárodné súvislosti). Bratislava, 1992. 14–15.

13 Emil Hácha életéről és szerepéről ld. *Tomáš Pasák*: Emil Hácha. Praha, 1997. 44–52.

14 Magyarország külpolitikája 1938–1939. Összeáll., sajtó alá rend. Ádám Magda. Bp. 1970. (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. III.) Ld. a 413. sz. dokumentum 68. számú lábjegyzetét: 551. A folyamat részleteit ld. még: *Tilkovszky Lóránt*: A revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938–1941. Bp. 1967. és *Juhász Gyula*: Magyarország külpolitikája 1919–1945. Bp. 1988. 199–214.

15 A Kárpát csoportot 1939-ben hívták életre kifejezetten Kárpátalja megszállására, majd részt vettek a „kis háború” cselekményeiben is. A Kárpát csoport 1939. márc. 14-én a kassai hadtestparancsnokság irányítása alatt az 1. és 2. lovasdandárból, a 2. gépkocsizó dandárból, a 24. gyalogezredből, valamint a VIII. hadtest területén állomásozó kerékpáros és határvadász zászló-

Uzsoki-hágó, a Latorca folyó mentén a Vereckei-hágó, valamint Beregszászból Huszt felé) kezdte meg előnyomulását Kárpátalja visszavételére. Az előnyomulás végig sikeresen haladt előre, így Werth Henrik, a magyar hadsereg vezérkari főnöke, már március 18-án a reggeli órákban arról értesítette Teleki Pál miniszterelnököt, hogy a magyar csapatok Kárpátalja egész területét elfoglalták. Kárpátalja visszavétele után a mozgósított magyar csapattesteket a Tisza völgyéből Szlovákia keleti határaihoz csoportosították át. Feladatuk azt kapták, hogy foglalják el az Ung völgyétől nyugatra fekvő területet a Zellő–Círókafalu–Takcsány–Remetevasgyár–Szobránc–Sárosremete vonalig. Az akcióra három magyar harcegységet jelöltek ki, északon Kisberezna és Nagyberezna körzetében a 9. önálló dandárt, középen Ungvárnál a 2. gépkocsizó dandárt, délen Nagykapos környékén pedig a 2. lovasdandárt. A felvonult magyar csapattestnek a harci állománya összesen 20 000–25 000 főből állt. 1939. március 23-án a határbizonytalanság megszüntetésére és az Ungvár–Uzsoki-hágó vasútvonal biztosítására a magyar csapatok támadást indítottak nyugat felé. Március 24-én, mintegy húsz kilométeres mélységű előnyomulás után, a seregtestek megállásra kaptak parancsot, ugyanis az addigra elfoglalt területsáv már elegendő volt az említett vasútvonal biztosítására. Szlovákia, mint Csehszlovákia jogutódja Kárpátalja e sávjára is igényt tartott, s a következő napokban elkeseredett támadásokat indított a magyar katonai csapatok ellen.

Magyarország Kárpátalját megszállva, hivatalos indoklásul a következő érveléssel állt elő: mivel Szlovákia független állam lett és ezáltal Csehszlovákia mint államalakulat megszűnt létezni, a bécsi döntés elvesztette érvényességét. Ennek következményeként Magyarország jogot nyert arra, hogy érvényesítse igényét Kárpátaljára. Csehszlovákia szétesése bebizonyította, hogy a bécsi döntés után az ország politikai torzszülötté vált, ezért életképtelennek bizonyult. Csáky István magyar külügyminiszter 1939. március 14-én utasítást küldött a pozsonyi magyar konzulnak arra az esetre, hogy milyen magatartást kell tanúsítania, ha Szlovákia függetlenségét bejelentenek. „Amennyiben Sloveszko teljes függetlensége proklamáltatik, üdvözölje a kormányelnököt és magyar utasításra hivatkozva helyezze kilátásba magyar követség mielőbbi felállítását. Ha azonban nem volna megállapítható, vajon Sloveszko szuverenitása teljes lesz-e, akkor csak igen melegen üdvözölje kormányelnököt és biztosítsa Magyarország jóindulatú testvéries támogatásáról.”¹⁶ 1939. március 15-én Hory varsói magyar követ számjeltáviratot küldött Kánya Kálmán magyar külügyminiszternek, melyben azt javasolja, hogy „valamely ürügy alatt akciónkat ruszín adminisztratív határokon túl terjesszük ki és a homonnai vasútvonalat szálljuk meg. Ez még Sloveszko elismerése előtt most volna lehetséges”.¹⁷ Március 15-én Magyarország formálisan is elismerte Szlovákia szuverenitását. A történelekről Sztójay berlini magyar követ jelentésében olvashatunk: „részünkről való gyors elismerés gesztus szlovákok felé és honorálása Hitler kancellár óhajának, hogy ne bántsuk tótokat”.¹⁸

1939. március 21-én Csáky számjeltáviratot küldött Hory követnek, melyben kifejti: „Kérem közölje bizalmasan Beckkel, hogy igyekezni fogok ruszín–szlovák határt

aljakból alakított hadműveleti csoport. A hadműveletekhez már Kárpátalján csatlakozott az 1939. márc. 13-án mozgósított és a Dunántúlról átirányított 8., 9., és 11. gyalogdandár. A hadműveleti csoport működését márc. 24-én állították le. Második alkalommal 1941. jún. 30-án a Szovjetunió elleni háborúban került bevetésre ismételtlen.

16 Magyarország külpolitikája 1938–1939. i. m. 420. sz. irata: 555.

17 Magyarország külpolitikája 1938–1939. i. m. 441. sz. irata: 568.

18 Magyarország külpolitikája 1938–1939. i. m. 463. sz. irata: 583.

fait accompli teremtésével kitolni. Helyzet ott amúgy is nyugtalan, összütközések már is voltak. Honvédség két napon belül megindul s a helyzet alakulásához képest fog megállni.”¹⁹

1939. március 23-án reggel 5.30-kor a szlovák csapatokat teljesen váratlanul érte a magyar támadás. Szlovákia éppen csak megalakult Csehszlovákia romjaiból. A volt közös hadseregből alakulófélben lévő szlovák hadsereg megpróbált ellenállni, de a magyar hadsereg előrenyomulását nem tudták megállítani, csak lassítani. A szlovákok elsősorban az iglói repülőtéren lévő repülőegységeik bevetésével védekeztek. Március 23–24-én a szlovákok a magyar gyalogos és gépkocsioszlopokat alacsony repüléssel géppuskázták. 24-én a szlovák repülők bombázták Ungvárt, Szobráncot és Nagybereznát. Szobránc fölött légi harc bontakozott ki. Ellencsapásként a magyar légierő alakulatai bombázták az Iglón tartózkodó ellenséges gépeket, közülük sokat megrongáltak. Ezután a szlovák gyalogság megpróbálta a magyar alakulatokat kiűzni elfoglalt állásaiból, de vállalkozásaik kudarcba fulladtak.

1939. március 22-én a magyar 6. gépkocsizó zászlóalj Ungvárra vonult, ahol azt a parancsot kapta, hogy készítse elő a támadást Szobránc, Alsóhalas, Felsőhalas ellen. A támadás időpontját 23-án reggel 5 órára irányozták elő. A 6. gépkocsizó zászlóaljtól jobbra állást foglaló 9. önálló dandár támadásának célja Kispereszlő és Kiskolon helységek elfoglalása volt. A 6. gépkocsizó zászlóalj bal oldalán a 2. lovas dandár helyezkedett el, amelynek feladata Zahar, Sárosremete, Pálócon át Halaspatak–Ung vonalának elérése volt. A jobb oszlop menetvonala Beregszász, Munkács, Szerednye, Ungdaróc, a bal oszlop támadási iránya Beregszász, Vásárosnamény, Mándok, Csap, Minaj volt. A csapatokhoz a támadási parancsot március 22-én este 20 óra 30 perckor juttatta el a magyar főparancsnokság, a kései időpontot az indokolta, hogy félő volt, a támadás pontos órája és napja esetleg kiszivárog és a szlovákok tudomására juthat. Az elővigyázatosság ellenére már március 17-én, Szlovákiában olyan hírek terjengtek, hogy a magyarok megtámadják a szlovák határszakaszt. Övintézkedésként a szlovák parancsnokság március 18-án egy század katonát Takcsányba küldött a szlovák határ őrzésének megerősítésére.²⁰

A szlovák erők főparancsnokává Ferdinand Čatloš tábornokot nevezték ki. Čatloš a magyar csapatok előrenyomulásának megállítására három taktikai csoportot alakított Szlovákia területén. Katonáikat az éppen csak szerveződő szlovák egységekből és a volt csehszlovák hadsereg maradékából állították ki. Ez a három hadtest az V., VI. és VII. jelölést kapta, elhelyezésük Trencsényben, Iglón és Besztercebányán történt.²¹ A szlovák északi csoport (V. hadtest egységei képezték) a Takcsány (Stakčini) elnevezést kapta, őket a 16. gyalogezred egységeiből hozták létre körülbelül 700 emberrel, bevetésüket Kisberezna és Takcsány környékén tervezték. A déli csoport (VII. hadtest egységei) elnevezése Michalovská (Nagymihályi) vagy egyes jelentésekben Zemplinská (Zemplényi) lett. Létszámukat körülbelül 1000 főre tehetjük, őket a 20., 112. és a 12.²² hadtest részeiből alakították meg. Feladatuk Ungvár és Nagymihály irányában állást foglalni és előrenyomulni. A harmadik csoportot (VI. hadtest egységei) a Prešovská (Eperjesi) alkotta,

19 Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában 1939–1940. Összeáll., sajtó alá rend. Juhász Gyula. Bp. 1962. (Diplomácia iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. IV.) 13. sz. irata: 95.

20 Rudo Striženeč: Stráž na Východe. Bratislava, 1940. 32.

21 Juraj Rajinec: Letectvo 1. Krst Ohňom. 1939–1944. Bratislava, 1997. 21.

22 A 12. egység katonái tankelhárító lövegekkel is föl voltak szerelve, ld. J. Rajinec: i. m. 21.

melynek állományát a 11. gyalogsági és a 17. hegyivadász hadosztály egységeiből hozták létre, nekik a taktikai tartalék szerepe jutott.²³ A negyedik harci egységet a szlovák légi-erő gépei alkották, amelyek fő bevetési bázisa Igló repterére került, parancsnokuk Augustín Malár alezredes lett.²⁴ A repülőcsapatok feladata a felderítés, a szlovák csapatok légi támogatása és a magyar légierők támadásának elhárítása, valamint az előretörő magyar csapatok lassítása volt.

A csehszlovák hadsereg hadfelszerelését fölosztotta egymás közt a német és a szlovák állam. Az elosztás a következőképpen történt: az a hadianyag, amely a cseh történelmi területeken volt elraktározva, a német hadsereg birtokába került, a maradékot a szlovák hadsereg kapta. A felosztás alól mentesültek azok az egységek, amelyek az úgynevezett „Schutzzone”²⁵ területén helyezkedtek el, ezeknek a fegyverzetét a német hadsereg, majd hosszas tárgyalás után a szlovák hadsereg kapta, de már csak 1939 szeptemberében és 1940 elején. A német hadsereg a „Schutzzone” területén nemcsak a hadianyag-raktárakat vette birtokába, de az itt található katonai bázisokat, repülőtereket, kasszárnyákat, gyárakat is. Szempontunkból ez az esemény azért fontos, mert a tűzérési és a légvédelmi fegyverekhez szükséges lőszer jelentős részét ezen a területen tárolták. A hadműveletek alatt ezért óriási lőszerhiány alakult ki a szlovák gyalogságnál és nehéz-tűzérésnél. Muníció nélkül a fronton nem tudtak hathatós ellencsapást végrehajtani és komoly ütközetekbe bocsátkozni.²⁶ A német katonai vezetés politikájának az lett az eredménye, hogy amikor a magyar repülők Igló városát bombázták, a légvédelmi ütegeknek nem volt lőszerük a védekezéshez. Ennek ellenére Čatloš tábornok, szlovák védelmi miniszter 1939. március 23-án kiadta a parancsot: „kerül, amibe kerül, azonnal meg kell állítani az ellenséget és a határok mögé kell kergetni. Államiságunk létéről van szó, bizonyítanunk kell, hogy meg tudjuk védeni saját határainkat”.²⁷ 1939. március 24-én a szlovák katonai vezetés kiadta a parancsot a fegyverszünetre. A szlovákok a németek segítségét kérték a határkonfliktus elrendezésében, akik a magyar félnek adtak igazat, így a szlovák kormánynak nem maradt más választása, mint Berlin ajánlatát elfogadni, és tárgyalóasztalhoz ülni a magyarokkal.²⁸

A magyar diplomácia indoklása az eseményekkel kapcsolatban a támadás megindulásakor az volt, hogy Szlovákia és Kárpátalja között soha nem volt korábban rögzített határvonal, és az I. bécsi döntés sem határozta meg pontosan Szlovákia keleti határait,²⁹ így a magyar hadvezetés feljogosítva érezte magát a vitatott területek megszállására. A szlovák kormány tiltakozó táviratot intézett a magyar külügyminiszterhez. Csáky az ügy haladéktalan kivizsgálását ígérte. Véleménye szerint, mivel a határok sohasem voltak megállapítva, ebből lokális vita keletkezhetett a két fél között.³⁰ Egy március 28-i magyar lap

23 *Juraj Krnáč*: Prvé Boje. Slovenské Vojsko 1940. 134–136., 186–188.

24 *Ján Petrik*: Spišská Tragédia. Matica Slovenská. Martin, 1999. 14–15.

25 A „Schutzzone” területe a Cseh–Morva Protektorátus határai előtt a lengyel határtól egészen a korábbi osztrák határig 30–40 kilométeres sávban húzódott végig Szlovákia területén.

26 A magyar hadvezetés a német hadvezetéshez fűződő jó viszonya folytán, valamint kémhálózata révén tudomással bírhatott a „Schutzzoneban” uralkodó viszonyokról.

27 *Vojenský Historický Archív*, Trnava, Ferdinand Čatloš fond, 6. karton. Rendezetlen anyag.

28 *Jörg. K. Hoensch*: Účast Telekiho vlády na rozbití Československa (březen 1939). *Československý Časopis Historický* 17(1969) 370–371.

29 *J. Rajnec*: i. m. 20.

30 Hazug külföldi hírek magyar csapatok szlovákiai hadműveleiről. Gróf Csáky István külügyminiszter táviratváltása a pozsonyi kormány külügyminiszterével. *Felvidéki Magyar Hírlap* 1939. márc. 24. 3.

szerint: „A magyar kormány felhívta a szlovák kormány figyelmét, hogy szüntesse be a felesleges vérontást, megjegyezvén, hogy nem akar erejének túlsúlyával élni, mert a legnagyobb súlyt helyezi arra, hogy szlovák szomszédjával jó viszonyban éljen. A felmerült vitás kérdések eldöntésére a szlovák tárgyalókat meghívta *Budapestre* azzal, hogy akkor jöjjenek, amikor akarnak.”³¹ Március 28-án Sztójay berlini magyar követ telefonszámjeltáviratot küldött Csákyknak, ebben tudatja főnökével, hogy a „kis megoldás” végrehajtható. Ez alatt azt a területet kell érteni, melyet március 23-án a magyar csapatok értek Kárpátalja és Szlovákia határára. A követ kifejti, hogy ez a vonal nagyjából megfelel annak a vonalnak, melyet ő személyesen még 22-én a térképen berajzolva Ribbentropnak már bemutatott. Véleménye szerint a német kormány nem avatkozik be, hogy ha a szlovák–magyar tárgyalások alatt a területet a magyarok békés úton a saját javukra korrigálják.³²

A magyar politikai körök azért választották a „kisebbit megoldást”, mert olyan hírek keringtek, hogy Pozsony és a Kis-Kárpátok térségét is Németországhoz fogják csatolni. Elméletük igazolását látták abban, hogy több német újságban is olyan cikkek jelentek meg, melyek amellet agitáltak, hogy ezeket a területeket Németországhoz csatolják, valamint a pozsonyi németek is kérvényt adtak be Hitlernek címezve, melyben Pozsony elcsatolását kérik. A magyar politikai vezetés ezeknek az értesüléseknek a birtokában arra alapozott, hogy ha Németország ügyis elfoglalja Szlovákia nagy részét, akkor a magyar katonapolitikai érdekek azt kívánják, hogy Magyarország határait védelmi okból kitolják. A szlováklakta területek inkább Magyarországhoz, mint Németországhoz tartozának. A „nagy megoldás” az lett volna, ha egészen a Tátráig, Poprádig eljuthattak volna a magyar csapatok, bár megítélésem szerint ez a megoldás az adott situációban, a magyar katonai vezetés számára, nem szerepelt komolyan megvalósítandó célként.³³

Csáky március 24-i számjeltáviratában utasította Horyt, hogy közölje Beck lengyel külügyminiszterrel: Magyarország és Németország között nincs megállapodás Szlovákiát illetően. Csáky kifejti, hogy az Ung-völgyi vasútvonal védelmére csak a fontosabb stratégiai pontokat foglaltatta el, indoka szerint a ruszin–szlovák határ mindig vitás volt. „Németek és szlovákok heves tiltakozására csapataink előrenyomulását megállítottam egyrészt, mert nem akarom magyar–szlovák, vagy magyar–német viszonyt elmergesíteni, másrészt mert katonai szakértőink szerint stratégiai célt elértük. Kísérletet fogok tenni szlovákokkal folytatandó békés tárgyalások útján csekély további területnyereségre.”³⁴ A német kormány elutasította a szlovák kormány kérését, hogy szorítsa rá a magyar kormányt a béketárgyalásokon területi engedmények adására.³⁵ Március 26-án a reggeli órákban létrejött a teljes fegyverszünet, melyet mindkét fél időnként egyformán megsér-

31 A magyar–szlovák bizottság hétfőn formális ülést tartott és kedden megkezdte az érdemleges tárgyalást. Szlovák repülők támadása magyar nyílt városok és falvak ellen. – A magyar légierők főlegesen visszaverték a támadást és 28 szlovák repülőgépet elpusztítottak. – Megtorlásul bombáztuk az iglói repülőteret. A honvédség zavartalanul tartja az Ung völgyében birtokába vett pontokat. Felvidéki Magyar Hírlap 1939. márc. 28. 2.

32 Magyarország külpolitikája 1938–1939. i. m. 553. sz. irata: 672–673.

33 *L. Deák* szerint, ha a „kis megoldást” sikeresen végrehajtották volna a magyar csapatok, akkor azt követte volna a „nagy megoldás”, ami egész Kelet-Szlovákiát magyar fennhatóság alá vonta volna. *L. Deák*: *Malá Vojna* i. m. 13–14.

34 Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában i. m. 24. sz. irata: 109.

35 Magyarország külpolitikája 1938–1939. i. m. 560. sz. irata: 682–683.

tett.³⁶ A *Felvidéki Magyar Hírlap* szerint március 23. és 28. között a szlovák haderővel történt összeütközések során a magyar hadseregnek 25 halottja és 56 sebesültje volt. A hadműveletek alatt 360 szlovák és 211 cseh–morva nemzetiségű katonát ejtettek foglyul.³⁷ A határvonal pontos megállapítását egy vegyes tagságú határkijelölő bizottság tárgyalására bízták.³⁸ A kárpátjai magyar–szlovák határ megállapítása végett összeült vegyes bizottság tárgyalásaira Vörnle János rendkívüli követ és Zvrškovec szlovák külügyi államtitkár vezetésével került sor.³⁹ A március 28-i szlovák–magyar tárgyaláson a felek megállapodtak az ellenségeskedés beszüntetéséről és a két hadsereg között egy semleges zónát hoztak létre. Megállapodtak abban is, hogy a magyar csapatok a már elfoglalt állásaikkal maradhatnak. A szlovákok a magyar csapatokkal szemben két-három kilométerrel visszavonulnak, igyekeznek elkerülni az egymás közötti összecsapásokat, valamint foglyikat 48 órán belül kicserélik. Március 28-án a szlovák delegáció magyar területekre jelentett be igényt kompenzációként, amit a magyar kormány visszautasított.

A magyar és a szlovák vegyes bizottság március 31-én újabb ülést tartott. A tárgyalásokat április 1-jén folytatták, majd a magyar–szlovák határ megállapításáról szóló jegyzőkönyvet április 4-én írták alá.⁴⁰ A jegyzőkönyv a határ pontos kijelölését a helyi bizottságokra bízta, valamint intézkedett egy *Határkijelölő Központi Bizottság* felállításáról is. A határkérdésben a németek nem támogatták a szlovák felet, sőt április 7-én a demarkációs vonal szlovák oldalán lévő települések egy részéből is ki kellett vonulniuk a szlovák csapatoknak.⁴¹ 1939. április 3-án Erdmannsdorff budapesti német követ felkereste Csáky külügyminisztert, beszélgetésük során szóba került a Szlovákiával kialakult határ kérdése is. A német követ elmondta, hogy a szlovák kormány hozzájuk fordult támogatásért. Elmondta azt is, a szlovák kormány tudtára adta, hogy az adott helyzetben az általuk kívánt régi határvonal maradéktalan visszaállítására ne számítsanak. Csáky a német követ kérdésére, hogy hajlandó-e bizonyos területi engedményekre a magyar kormány, azt válaszolta: ez elképzelhetetlen, „ahová a magyar katona betette a lábát, ott marad”.⁴²

Ján Ambruš, a szlovák légierők parancsnoka, még 1939. március 25-én reggel Iglóra érkezett azzal a céllal, hogy ellencsapást szervezzen Budapest és Ungvár célponttal.⁴³ De amikor a szlovák gépek nagy része bevethető állapotba került, megérkezett a parancs a támadás leállításáról. Ennek ellenére a már működő hadigépezetet nehéz volt menet közben leállítani. Néhány szlovák gép már csak Rimaszombat, Miskolc és Ungvár bombázása után értesült a fegyvernyugvásról, de az általuk okozott károk jelentéktelennek bizonyultak.⁴⁴ Nem elhanyagolható szempont, hogy egy Budapest elleni bombázás a két

36 A további összecsapásokra ld. Slovensky Národný Archív (= SNA) Bratislava, Ministerstvo Zahraničných Vecí (= MZV) 79. doboz. 51653/1939., 51675/1939., 51708/1939. alatti jelentéseket.

37 A magyar–szlovák bizottság i. m. 2. és még: A magyar bizottság megtette ajánlatát a magyar–szlovák határ megállapítására. A szlovák delegáció Pozsonyba utazott részletes utasításokért. – Néhány nap múlva Budapesten folytatják a tárgyalást. *Felvidéki Magyar Hírlap* 1939. márc. 29. 1.

38 MOL K-28. 2. csomó. A közös bizottság 1939. ápr. 4-én rögzítette a határvonalat.

39 A magyar bizottság i. m. 1.

40 MOL K-28. 3. t. 1939-K-16455., ld. még: SNA Bratislava MZV 120. doboz 23471/1939. sz irata.

41 Uo.

42 Magyarország külpolitikája a II. világháború kitörésének időszakában i. m. 56. sz. irata: 140–141.

43 *J. Rajinec*: i. m. 29.

44 *J. Petrik*: i. m. 46.

állam közti helyi konfliktus kiszélesedéséhez vezethetett volna. A szlovák légierők további fölösleges veszteséget okoztak volna maguknak, ugyanis a magyar főváros védelmére a hadműveletek idejére vadászrepülőket rendeltek: a magyar léghárító ütegeket egy esetleges támadás esetén készségbe helyezték. Budapest túl nagy célpont lett volna, a politikai és a közhangulat ijedtségén kívül komolyabb károkat nem tudtak volna elérni. Hadászati szempontból pedig az öngyilkossággal lett volna egyenlő, hiszen a határszakasz körül kialakult konfliktusra az csak negatív hatást gyakorolt volna.

A megszerzett területet a magyar hatóságok Kárpátaljához csatolták, és ennek keretében maradt 1944-ig. 1945-ben az újjáalakuló Csehszlovákiának le kellett mondania a Csap–Ungvár vasútról és az Ung vonaláról, mert attól tíz–tizenöt kilométerre nyugatabbra húzták meg a csehszlovák–szovjet, vagyis a mai szlovák–ukrán határt. A konfliktus okait keresve aligha tévedünk, ha azt a következtetést vonjuk le, hogy ennek a 74 községnyi, és 40–45 000⁴⁵ fős, többségében szlovák és ruszin lakosú területnek a megszerzésével a magyar politikai vezetés óriási baklövést követett el. A Magyar Kormány a szlovák nép körében elveszítette azt a viszonylagos népszerűségét, amit korábban államiságuk önállóságának az elsőkénti elismerésével megszerzett. A szlovák politikai körök így ideológiai fegyverként használhatták a magyar támadást, aminek következtében a két állam kapcsolataiban és viszonyában a II. világháború végéig kölcsönös ellenszenvet és reciprocitáson alapuló sérelmi politikát eredményezett.

Tiso kormányfő a németek által felajánlott védelmi szerződés aláírásával egészen március 23-ig várt, majd csak a magyar támadás megindulása után írta alá. A védelmi szerződéssel Szlovákia függetlensége tovább korlátozódott, ennek következtében még az a minimális mozgásteret sem maradt meg, mint más kisállamoknak Németország árnyékában, s teljesen kiszolgáltatott csatlós állammá vált. Németország politikája ebben a térségben arra irányult, hogy meggyengítse a különböző államokat és ezáltal nagyobb befolyást szerezzen magának a régi szabály szerint: „Divide et impera”, amit a két állam viszonyában tökéletesen alkalmaztak is. A háború alatti időszakban a szlovák kormány végig attól rettegett, hogy a magyarok megszállják országukat, amivel a németek a feszültség fenntartása céljából többször ijesztgették is őket.

Az események utólagos ismeretében, véleményem szerint, a magyar diplomácia önállósítani akarta magát a németektől Szlovákia e részének a megszerzésében. Teleki Pál és kormánya úgy gondolta, mivel a németek úgyis átlépték Szlovákia közigazgatási határait és nem tudtak biztosat afelől, hogy milyen területeket tartanak majd meg maguknak, azon a véleményen voltak, hogy inkább hozzájuk kerüljön ez a stratégiaileg fontos országrész. Tettük eredménye az lett, hogy a szlovák kormányt végleg a németek karjai közé kergették. Így esélye sem volt annak, hogy Magyarország és Szlovákia a háború folyamán esetleg közös ellenállást fejtsen ki a németek ellen egy erre alkalmas pillanatban (például 1944 nyarán vagy őszén). A németek a háború teljes időtartama alatt állandóan azzal zsarolhatták mind a két felet, hogy ha nem engedelmessé válnak parancsaiknak, akkor országuk területének egy részét kiszolgáltatathatják ellenlábasuknak.

45 L. Deák: Malá Vojna i. m. 33.

Függelék

JEGYZŐKÖNYV

A Magyar–Szlovák Bizottság, amelyet a két ország kormánya bízott meg a Magyarország és Szlovákia közötti határvonal rögzítésével az Ung folyótól a lengyel határig terjedő területen, 1939. március 27-én megalakult Budapesten. A bizottság tagjainak névsora a mellékletben található. Négy ülést követően a Bizottság bevégezte feladatát, és 1939. április 4-én rögzítette a határvonalat.

I.

A Bizottság 1:75 000 léptékű térképeken húzta meg a határvonalat a fent említett szektorban. Jelen Jegyzőkönyv minden eredeti példányához egy magyar és egy szlovák nyelvű térkép tartozik. A mellékletben szereplő térképek jelen Jegyzőkönyv szerves részét képezik. Az e térképeken megrajzolt határvonalak egyértelműek, és hitelességük nem vitatható. Abban az esetben, ha e térképeken eltérések mutatkoznának, a kérdés a határvonal alábbiakban történő leírása alapján döntendő el.

Ennek érdekében a Bizottság az alábbi leírást adja a határvonalnak: A végleges határ a Bajánháza (Bajany), Lekárd (Lekárt) és Vysoká (Magasrév) községek telekkönyvi határainak találkozási pontjánál elhagyja az 1939. március 7-i Végleges Jegyzőkönyv által rögzített vonalat és az alábbi községek közötti telekkönyvi határvonalat követi: Lekárd és Vysoká, Bező (Bežovce) és Vysoká, Bező és Pavlovce (Pálóc), Bező és Senné (Ungszenna), Sárosmező (Blatná Polanka) és Senné, Sárosmező és Iňačovce (Solymos), Sárosremete (Blatné Remety) és Iňačovce, Sárosremete és Jastrabie (Alsókánya), Sárosremete és Blatné Revištia (Sárosrőcse), Bunkós (Bunkovce) és Blatné Revištia, Bunkós és Višne Revištia (Felsőrőcse), Alsó-Halás (Nižnia Rybnica) és Višne Revištia, Alsó-Halás és Gajdoš (Kisgajdos), Törökruzka (Ruskovce) és Gajdoš, Törökruzka és Úbrež (Úbrezs), Jeszenő (Jesenov) és Úbrež, Jeszenőremete (Višie Remety) és Úbrež, Jeszenőremete és Nemecká Poruba (Németvágás), Remetevasgyár (Remecké Hámry) és Nemecká Poruba, Remetevasgyár és Vala Úbrežkovce (Pásztorhegy), Remetevasgyár és Snina (Szinna), Felső-Halás (Višnia Rybnica) és Snina, Takcsány (Stakčín) és Snina, Takcsány és Pčoliné (Méhesfalva), János (Jalová) és Pčoliné, Cirókaófalva (Starina) és Pčoliné, Szedreske (Ostrožnica) és Pčoliné, Szedreske és Parihuzovce (Juhos), Zellő (Zvala) és Parihuzovce, Zellő és Hostovice (Vendégi), mindaddig a pontig, ahol ez utóbbi két község telekkönyvi határa eléri Lengyelország határait.

II.

A határvonal rögzítéséből fakadó terület-birtokbavételek foganatosítására 1939. április 7-én kerül majd sor. A két ország illetékes hatóságai megegyeznek majd egymással e művelet lebonyolításának módjáról.

A Bizottság felhívja a két Kormány figyelmét a problémákra, amelyek a birtokbavétel következtében merülhetnek fel, és azt javasolja, hogy e problémák megoldása az 1939. március 9-i Jegyzőkönyv szellemében történjék.

III.

Az 1939. március 7-i Végleges Jegyzőkönyv továbbra is érvényben marad, és a benne foglaltak alkalmazandók a vonatkozó szektorokra, annak a területnek a kivételével, amely Bajánháza, Lekárd és Vysoká községek telekkönyvi határainak találkozási pontja, valamint az Ung folyó között terül el.

Ott, ahol a Végleges jegyzőkönyvben Csehszlovákiáról történik említés, mindig a Szlovák államot kell érteni, ugyanígy, a Magyar–Cseh–Szlovák Határkiigazító Bizottságon a Magyar–Szlovák Határkiigazító Bizottság értendő, amelyek beiktatására a jelen Jegyzőkönyv alapján kerül sor.

A helyi bizottságok működésére, a mezsgyeigazításra, valamint a határvonal fentebb ismertetett rögzítése kapcsán felmerülő egyéb technikai kérdésekre vonatkozóan az 1939. március 7-i Végleges Jegyzőkönyv határozatait kell alkalmazni.

A Kormányaink által szabályszerűen megbízott küldöttek ennek hitelül írták alá jelen Jegyzőkönyvet.

Készült Budapesten, két eredeti példányban, 1939. április 4-én.

/aláírás/ Dr. Andorka Rudolf, /aláírás/ Štefan Jansák, /aláírás/ Viest altábornagy

A Magyar–Szlovák Bizottság tagjainak névsora:

A Magyar Kormány részéről:

Vörnle János úr, rendkívüli követ és teljhatalmú nagykövet,
Pataky Tibor úr, államtitkár,
Bródy András úr, Orosz–Kárpátalja volt tanácselnöke,
Sebestyén Pál úr, a Királyi Külügyminisztérium miniszteri tanácsosa,
Andorka Rudolf, vezérkari ezredes
Rakolcai László úr, vezérkari százados
Szegedy-Maszák Aladár úr, a Királyi Külügyminisztérium követségi titkára

A Szlovák Kormány részéről:

Dr. Jozef Zvrškovec úr, külügyminisztériumi államtitkár, Štefan Jansák úr, a szlovák műszaki hivatal vezetője, Rudolf Viest úr, altábornagy, Štefan Haššik úr, képviselő, Ivan Milec úr, követségi titkár, Martin Turzák úr, százados.

A dokumentum lelőhelye: Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökségi Iratok K-28. 2. csomó. Fordítás francia eredetiből.

ISTVÁN JANEK

A FORGOTTEN WAR: THE HISTORY OF THE SLOVAK–HUNGARIAN
“LITTLE WAR” IN MARCH 1939

The events of the Slovak–Hungarian “little war” are closely connected to the circumstances of Hungary’s re-annexation of Sub-Carpathia in March 1939, which took place under the motto of re-establishing a common Hungarian–Polish border. Corps belonging to the Carpathian section of the Hungarian army advanced into Sub-Carpathia and then proceeded to attack Slovak territories.

Having regained Sub-Carpathia, the Hungarian troops redeployed from the Tisza valley to the eastern border of Slovakia. They were given the task of occupying areas to the west of the Ung valley up to the Zellő–Cirókafalu–Takcsány–Remetevasgyár–Szobránc–Sárosremete line. Three Hungarian military units were designated for this purpose: in the north (near Kisberezna and Nagyberezna) the Ninth Independent Brigade; in the middle region (near Ungvár) the Second Motorised Brigade; and in the south (near Nagykapos) the Second Cavalry Brigade. The fighting power of the assembled Hungarian troops amounted to between 20,000 and 25,000 men. On 23 March 1939, in order to end border uncertainty and to secure the railway line between Ungvár and the Uzsok pass, Hungarian troops began a westward offensive. On 24 March, having advanced about twenty kilometres, the troops were ordered to halt, because the strip of land thus occupied was sufficient to ensure the security of the aforementioned railway line. Slovakia, as the legal successor of Czechoslovakia, claimed this strip of Sub-Carpathia, too, and therefore launched embittered attacks against Hungarian troops during the following days. The Slovak army, which was under formation from units of the old Czechoslovak army, attempted to resist, but its efforts could slow down but not halt the advance of the Hungarian army. The Slovaks defended primarily by deploying airforce units based at the Igló airbase. On 23–24 March the Slovaks carried out machine-gun attacks from the air on Hungarian infantry units and vehicle columns. On 24 March Slovak aircraft bombed Ungvár, Szobránc and Nagyberezna. An air battle unfolded above Szobránc. By way of counter-offensive, Hungarian airforce units carried out the bombing of enemy aircraft stationed at Igló. The Slovak infantry then made an unsuccessful attempt to drive the Hungarian units from their positions.

Hungary’s official explanation for its occupation of Sub-Carpathia ran as follows: since Slovakia has become an independent state and thus Czechoslovakia no longer exists as a state, the Viennese arbitration is no longer valid. Hungary has won the right to exercise its claim to Sub-Carpathia. The military conflict between Slovakia and Hungary came to an end when Germany intervened and ordered the two parties to conduct bilateral negotiations with a view to reaching an agreement. At the negotiations on 28 March 1939, the parties agreed to end hostilities and to establish a neutral zone between the two armies. They also agreed that Hungarian troops might remain at their occupied positions. Slovak troops were to withdraw to a distance of two to three kilometres from the Hungarian troops, and the two sides were to avoid engagements and exchange prisoners within forty-eight hours. On 28 March the Slovak delegation announced claims on Hungarian territory by way of compensation, but the Hungarian government rejected these claims. Germany offered no support to the Slovaks on the border issue; indeed, on 7 April Slovak troops were even required to

withdraw from various settlements on the Slovak side of the demarcation line. On 3 April 1939, the German ambassador to Budapest, Erdmannsdorff, paid a visit to the Hungarian foreign minister, Csáky; in the course of their discussions, the two men touched upon the issue of the border established with Slovakia. The ambassador informed Csáky that the Slovak government had turned to Germany for support, but that it had been told that under the circumstances any attempt at the full restoration of the old border, which was Slovakia's wish, would be futile. The German ambassador then asked Csáky whether the Hungarian government would be willing to make certain territorial concessions. Csáky responded that this would be inconceivable – “where Hungarian soldiers have trodden, they will stay”.

Hungary could keep the 60-kilometre long and 20-kilometre wide strip of land that it had taken from Slovakia. The Hungarian authorities attached the area of land to Sub-Carpathia, of which it remained a part until 1944. In 1945 the newly re-established Czechoslovakia was obliged to surrender the railway line between Csap and Ungvár as well as the Ung line: the Czechoslovak–Soviet border – today's frontier between Slovakia and Ukraine – was drawn ten to fifteen kilometres further west. During its engagements with the Slovak armed forces from 23–28 March 1939, the Hungarian army suffered 25 fatal and 56 non-fatal casualties; it captured 360 Slovak and 211 Czech/Moravian soldiers.